

ЖЕРТВА ЗЛОЧИНУ В МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-КАРАНИХ ПРОЯВІВ ЕКСТРЕМІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Екстремізм, який в останні роки проникає практично у всі сфери життєдіяльності суспільства, стає однією з головних загроз національної безпеки. Ефективність діяльності правоохоронних органів у боротьбі з цим негативним явищем пов'язана з багатьма чинниками, серед яких – наявність належного наукового забезпечення розслідування кримінально-караних проявів екстремізму, в першу чергу – формування криміналістичних методик їх розслідування, в яких основним структурним елементом є криміналістична характеристика злочину. Одним із важливих елементів цієї характеристики є потерпілий, зокрема, особливості його взаємозв'язку зі злочинцем, сліди цієї взаємодії та ін. типові зв'язки. Саме від нього у таких провадженнях є головним джерелом отримання первинної інформації, яка має значення для ефективного розслідування справи, оскільки саме ця особа, як правило, повідомляє про злочин, є його очевидцем і саме від неї, на початковому етапі розслідування, залежить, не тільки внесення відповідних даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань, але й встановлення всіх обставин злочину, винних осіб і, головне - мотивації їх дій.

Для цих проваджень характерним є те, що такі злочини вчиняються не тільки в силу певних соціально-економічних факторів та особистісних рис злочинця, але й залежить від специфічних рис жертви: її національності (етнічної групи), належності до певної релігії (конфесії), кольору шкіри, поведінки, навіть зовнішнього вигляду (багато з цих особливостей жертви не притаманні аналогічним рисам винної особи), а й інколи - входження особи до кола відомих особистостей в політиці, суспільстві, громадських рухах (т.зв. сакральна жертва).

Сакральна (від англ. *sacral* і лат. *sacrum* - святе, присвячене Богу) - у широкому змісті - все, що має відношення до божественного, священного. Відповідно «сакральна жертва» - це те, що принесли в жертву богам. Якщо ця жертва людина - то можна говорити про «людське жертвоприношення» або «ритуальне вбивство». Жертва для ритуального вбивства обирається не за принципом винуватості, а за відповідністю певним ознакам, строго визначеним ритуалом і заради чогось (вмилювати богів, заручитися їх підтримкою та ін.).

У сучасному розумінні під сакральною жертвою, розуміють людину, загибель або замах на життя якої використовують в інформаційній війні

для створення значних проблем політичним опонентам (часто в ролі останніх виступає діюча влада), зокрема, для їх компрометації та краху (до падіння правлячого режиму). Так, у підозрі, яка повідомлена підозрюваним у вбивстві відомого журналіста Ш., зазначено, що метою вбивства була «... дестабілізація соціально-політичної обстановки в країні...».

Це може бути як вбивство саме з такою метою, або використання вже вчиненого злочину з наданням йому саме такої мотивації (в останньому випадку створюється певний міф, який дозволяє, за висловом Ф.В.Й фон Шеллінга, здійснювати солідарні соціальні дії для досягнення колективно-значимих цілей суспільства [1, с. 184]).

Відомим прикладом є так звана «справа Бейліса» - про вбивство в Києві у 1911 р. підлітка Андрія Ющинського, де місцевий іудей М. Бейліс був звинувачений у вчиненні ритуального вбивства. Під час проведення експертних досліджень експерти безпідставно дійшли висновку про заподіяння потерпілому таких ушкоджень, при яких «... можна найзручніше збирати кров, якщо вона з тіла Ющинського дійсно збиралась...». Все це призвело до погромів, хоча в подальшому версія про «ритуальні пошкодження» не знайшла свого підтвердження, а присяжні винесли виправдувальний вердикт [2, с. 109].

Аналогічно, в лютому 1903 р. в газеті «Бессарабец» (Кишинів) з'явилася публікація з повідомленням про ритуальне вбивство іудеями у Дубоссарах неповнолітнього Михайла Рибальченка. Зокрема, читачі отримали інформацію про те, що труп був знайдений із зашитими очами, вухами і ротом, надрізами на венах і слідами мотузки на руках. Автор публікації наполягав на тому, що підліток був викрадений і знекровлений євреями з метою використання його крові в якомусь ритуалі. Все це призвело до погромів, в результаті яких загинуло 45 іудеїв та ще майже 600 отримали поранення. За результатами розтину, встановлено, що підліток помер від багаточисельних колотих ран - неповнолітнього вбив його дядько через спадщину [3, с. 32].

Можна також згадати й інші відомі вбивства, наприклад, вбивство мера Нефтеюганська (РФ), в день народження олігарха Ходорковського, у якого був конфлікт з мером, або вбивство відомої журналістки Ганни Політковської у день народження Путіна та ін.

Тому під час розслідування (за реалій нашого сьогодення – це масові заворушення, в основі яких раціональний екстремізм (бунт, заколот, революція...), важливим питанням є встановлення обставин провокуючої події, яка часто є своєрідним поштовхом для ескалації протистояння сторін, мобілізації натовпу і початку заворушень.

Так, за часів СРСР, в Баку таким «поштовхом» був факт спричинення двома особами вірменської національності тяжких тілесних ушкоджень двом азербайджанцям (хоча це сталося під час погромів, коли останні

вчиняли злочинні дії, пов'язані з виселенням вірмен) [4, с. 22]. У Ферганській області (Узбекистан) – діяльність невеликої групи тюрк-месхетинців з м. Кувасай, які тероризували місцеве населення [5], а в Криму в червні 1995 р. – вбивство двох кримських татарів в с. Курортне, неподалік від Коктебелю під час бійки на місцевому ринку [6].

Найчастіше розслідування кримінальної справи починається з розслідування саме такого епізоду злочинної діяльності, як першого епізоду групових кримінально-караних проявів екстремістської діяльності і саме це є однією з основних складових ефективності розслідування зазначених злочинів та є обставинами, які підлягають доказуванню.

Література

1. Шеллинг Ф. В. Философия мифологии: в 2 т. / пер. с нем. В. М. Линейкина; под ред. Т. Г. Сидаша, С. Д. Сапожниковой; вступ. ст. Т. Г. Сидаша. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2013. Т. 1: Введение в философию мифологии. 480 с.

2. Тагер А.С. Царская Россия и дело Бейлиса. Исследования по неопубликованным данным и архивным документам. Москва, 1933.

3. Кишиневский погром 1903 года. Сборник документов и материалов / ред. Я.М. Копанский. Кишинёв: Ruxandra, 2000.

4. Майдыков А.Ф., Лесняк И.А. Обзор событий в г. Баку за 1988-1990 гг. и деятельность городских органов внутренних дел по обеспечению охраны общественного порядка и безопасности в данный период. Академия МВД СССР, отдел научной информации. Москва, 1990. 24 с.

5. Кримінальна справа № Д-2-65. Архів Ферганського обласного суду за 1989 р.

6. Кримінальна справа № 48-550. СВ ГУ СБ України в Автономній Республіці Крим.

УДК 343.98 (043.2)

Гречанюк-Самойлова С.В., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Конституцією України визначено головний принцип політики держави в галузі забезпечення прав людини і громадянина: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1,